

Fylkesmannen i Vestfold og Telemark
Postboks 2076
3103 TØNSBERG

--- POSTADRESSE
Statkraft Energi AS
Postboks 200 Lilleaker
0216 Oslo
Norway

BESØKSADRESSE
Lilleakerveien 6
0283 Oslo

--- SENTRALBORD
24 06 70 00

TELEFAKS:
24 06 70 01

--- INTERNETT
www.statkraft.no

E-POST:
post@statkraft.com

--- ORG. NR.: NO-987 059 729

Att.: Irvin Kilde

DERES REF./DATO:
2019/9461

VÅR REF.:
201000089

STED/DATO:
Oslo, 30.08.2019

Varsel om pålegg av forundersøkelse til bygging av fiskepassasje i Helvetesfossen, samt overvåking av gytebestand og ungfisk i Tokkeåi - Statkrafts kommentar

Fylkesmannen i Vestfold og Telemark har sendt varsel om pålegg av utredninger i Tokkeåi med hjemmel i vilkårene for Tokke-Vinjereguleringen. Statkraft har ingen innsigelser til kartlegging av gytegroper eller gytefisk og av ungfisk, men har noen kommentarer til metodikk og avgrensning. Dersom det skal gjøres en genetisk kartlegging, mener Statkraft at omfanget bør utvides og at andre aktører også bør delta til finansiering. Utrede og beskrive fiskepassasje i Helvetesfossen mener Statkraft bør gjøres når utfallet av den pågående vilkårsrevisjonen er klart.

Innledning

Vi viser til brev datert 21. juni 2019 med varsel om pålegg av forundersøkelse til bygging av fiskepassasje, samt overvåking av gytebestand og ungfisk i Tokkeåi, Statkrafts brev datert 25. juni med spørsmål om forlenget svarfrist og epost fra fylkesmannen datert 12. august med aksept av forlenget svarfrist. Vi viser også til møte hos fylkesmannen 19. juni, og oppfatter dette møtet som et steg i påleggsprosessen, der vi blant annet diskuterte kunnskapsgrunnlag, utredninger og tiltak.

Varselet omfatter tre elementer, som vi vil kommentere punktvis etter en felles innledning:

1. Innen utgangen av februar 2020: Utrede og beskrive en effektiv passasje for storørret i Helvetesfossen i Tokkeåi.
2. Kartlegging av gytegroper eller gytefisk for storørret i Tokkeåi ved beste praksis metodikk, i 2019, 2020 og 2021. Vi tar ikke stilling til hvilken metode som er den beste, men forholder oss til metoden som foreslås.
3. Kartlegging av ungfisk i Tokkeåi nedenfor Helvetesfossen, inkludert genetiske analyser som viser andel storørretunger, i 2020, 2021 og 2022. Metodikk og stasjoner skal være sammenlignbare med tidligere ungfiskundersøkelser i Tokkeåi.

Bakgrunn og prosess

Statkraft fikk i 1957 den første tillatelsen til å regulere Vinjevatn og til å føre vann bort fra Tokkeåi. Konesesjonen har inkludert vilkår som gir forvaltningen hjemmel til å pålegge regulanten både fiskeribiologiske undersøkelser og «tiltak for å lette fiskens fremkomst til nye gyteplasser». Skjønnsretten la til grunn at reguleringene ville gjøre forholdene ulevelige for fisk og fisket ble totalerstattet i hele Tokkeåi.

Miljømyndighetene har tidligere ikke gitt pålegg knyttet til Tokkeåi. Etter avklaring med fylkesmannen og/eller NVE (gjelder vilkårsrevisjonen) har Statkraft fremskaffet kunnskap om vassdraget og storørreten gjennom mange år. Statkraft har benyttet anerkjente institusjoner ved gjennomføring av undersøkelser (ungfiskregistrering, gytegropp- og gytefisktelling, genetisk analyse) og design av tiltak (manøvreringstiltak og habitatforbedringer). På initiativ fra Statkraft etablerte fylkesmannen i 2015 en arbeidsgruppe i forbindelse med gjennomføring av biotoptiltak i Tokkeåi.

Statkraft er positiv til at fylkesmannen nå definerer utredningsbehovet da formelle og transparente prosesser gir parter innsikt og anledning til å komme med formelle innspill. Vi er blitt kjent med at det før oversendelse av varselet om pålegg var møte mellom fylkesmannen, Miljødirektoratet, Tokke kommunes konsulent (Multiconsult) og Tokke Jeger- og fiskeforening. Vi ber om kopi av referat fra møtet.

Vannføringsregimet i Tokkeåi er til vurdering i den pågående vilkårsrevisjonen for Tokke-Vinje. I forbindelse med revisjonen har NVE bedt Statkraft fremskaffe «Ca. kostnad (størrelsesorden) for en velfungerende fiskepassasje forbi Helvetesfossen» innen utgangen av august. Dette er forhold som kanskje ikke er kjent for fylkesmannen.

Generell kommentar til de faglige forutsetningene

Statkraft vil i det følgende kommentere informasjon og kunnskap som vi mener er relevante ved vurdering av det varslede pålegget:

1. Fylkesmannen legger til grunn at storørretbestanden nå «er redusert til kritisk truet nivå» og baserer, etter det vi leser, denne forutsetningen på en rapport fra 1999 (Laikre et.al. 1999), Laikre pers. medd. og siste års telling av gytefisk og gytegroper (Kraabøl et.al. 2019). Statkraft erfarer at rapporten fra 1999 er omdiskutert og at flere eksperter i anerkjente forskningsmiljøer ikke støtter konklusjonen. Statkraft vil også påpeke at undersøkelsen høsten 2018 ikke er foretatt med samme metodikk som årene forut. Resultatet kan dermed ikke sammenlignes.
2. Gytegroptellinger er gjennomført etter samme metodikk av Høgskolen i Sørøst-Norge i årene 2011-2017 (Heggenes et.al. 2017). Heggenes (2017) har understreket at det har vært vanskelig å skille enkeltgroper fra gytefelt som følge av habitattiltakene som er gjennomført i Tokkeåi de seinere år. Tallene som er presentert av Heggenes (2017) er derfor minimumstall som skal brukes med forsiktighet. UniMiljø gjennomførte gytefisktelling høsten 2016 hvor de observerte 78 ørret over 1 kilo den ene dagen det ble foretatt telling.
3. Universitetet i Oslo har foretatt ungfiskundersøkelser i Tokkeåi nedenfor Helvetesfossen i samsvar med Norsk Standard årlig siden 2011, med unntak av et par år. Som påpekt av fylkesmannen var tetthetstallene i 2018 de laveste siden 2011. Tettheten av yngel i perioden 2011-2013 er omtalt av NINA (Kråbøl et.al. 2015) som «relativt høy». Over tid er det naturlig med årlige svingninger og lange serier er viktig for å si noe om utviklingen til ungfiskbestanden.

4. Tokke-Vinjereguleringen har påvirket storørretbestanden. I tillegg er bestanden påvirket av blant annet fysiske inngrep og beskatning, se blant annet NINA Rapport 1498 (Museth m.fl. 2018). Dette er forhold vi mener må tas med i vurderingen når fylkesmannens vurdering av pålegg.
5. Når fylkesmannen vurderer storørretbestanden som kritisk truet, og skriver at «bestanden er avhengig av strenge forvaltningsgrep for å overleve» er vi forundret over at fiske på storørretbestanden i Bandak, Kviteseidvatn og Flåvatn og Tokkeåi fortsatt er tillat og blir markedsført (www.visittelemark.no). Basert på vår erfaring fra laksevassdrag opplever vi dette som uvanlig.
6. I rapporten fra den fiskerisakkyndige (Sømme, 1959), som lå til grunn for skjønnet og erstatningene, blir de ulike elvestrekningene beskrevet. Statkraft mener at dette er relevant bakgrunnskunnskap. Om de nedre delene av Tokkeåi ble det skrevet:
«Fra dette punkt [Helvetesfossen, red.anm.] skifter fisket helt karakter, for herfra ned til Bandak er det mest Bandak-fisken som dominerer. Fremdeles er der mye småfisk, men stor fisk er alminnelig på hele denne strekningen, og om høsten, fra midten av august og utover, komme svær gytefisk opp for å gyte. De går til Helvetesfossen, men ikke opp i Dalaåi, uten i den aller nederste høl nedenfor veibruen, hvis Dalaåi er stor. Tokkeåi nedstrøms Helvetesfossen skiftet karakter – på den nedre strekningen var stor fisk alminnelig».

Statkraft oppfatter derfor vurdering av fiskepassasje som et forsterkningstiltak, ref. konsesjonens formulering om å «lette fiskens fremkomst til nye områder».

7. Når det gjelder nytten av tilgjengeliggjøring av elvestrekningen oppstrøms Helvetesfossen og verdien av ulike habitat omhandles dette i rapport fra Uni Miljø Research (Pulg, et.al. 2018):
«Strekningen ovenfor Helvetesfossen kan – ut i fra de fysiske habitatforholdene - bidra til økt reproduksjon av storaure. Sikring og vekst av storaurebestanden er imidlertid avhengig av flere faktorer, deriblant næringstilgang og forhold i Bandak, fiske og fiskeforvaltning, og ikke minst forholdene i habitatet nedenfor fossen – også i fremtiden. Siden Tokkeåi nedenfor Helvetesfossen gir et stort og lett tilgjengelig habitat for storaure og siden de fleste storaurer er født der, vil de fleste gyte der - også ved en åpning av Helvetesfossen. Dette kan gradvis endre seg hvis fiskene tar i bruk habitatet ovenfor og kan akselereres med tiltak som rognplanting og flytting av fisk. Men den moderate bruken av Dalaåi indikerer at dette ikke nødvendigvis skjer raskt. Det er lav gytebestandsstørrelse og lav konkurranse om gytehabitat i Tokkeåi. Samlet sett betyr dette at forholdene nedenfor Helvetesfossen også i fremtiden vil ha en sentral betydning for storauren i Bandak. Skal storaurebestanden sikres og fremmes trengs det derfor tiltak som også sikrer forholdene der, særlig mot utfall av kraftverket og raske vannstandsendringer, og bedring av fysiske habitatforhold.»

Fylkesmannen omtaler tiltakene som er gjennomført i Tokkeåi og antar at de trolig vil ha positiv effekt for «tre delbestander av ørret», men også at det i tillegg kreves «ytterligere tiltak spesifikt rettet inn mot storørret». Statkraft er usikker på hva fylkesmannen her sikter til.

Basert på rapporten Storørret i Norge fra NINA (Museth et.al. 2018) og de siste års feltundersøkelser gjennomført av Universitetet i Oslo (Saltveit et.al. 2018) og NORCE (Pulg et.al 2018) ser vi at det kan være behov for mer kunnskap og ytterligere

forsterkningstiltak. Vi erfarer at det fremdeles er uklart hva som skiller storørretbestanden fra øvrig ørret i vassdraget. Statkraft mener derfor at det må prioriteres mer grundige undersøkelser som avklarer storørretens genetiske særegenhet. Slik kunnskap må legges til grunn for forsterkningstiltak. Samtidig vil vi understreke at forsterkningstiltak med rask effekt må prioriteres dersom ytterligere tiltak skal gjøres. Vi etterlyser en faglig vurdering av hvilke tiltak som er vurdert å ha best effekt på kort sikt. I rapporter fra NORCE (Pulg, et.al. 2018) og NINA (Kraabøl et.al. 2015) er det påpekt at habitattiltak i nedre del bør prioriteres.

Statkrafts kommentar til de varslede påleggene

1. Utrede og beskrive en effektiv passasje

Som nevnt er Statkraft bedt av NVE om å komme opp med «*Ca. kostnad for en velfungerende fiskepassasje forbi Helvetesfossen*». En slik vurdering er bestilt fra NORCE og svar vil bli sendt til NVE i nær framtid.

Dersom det skal gjøres en teknisk-økonomisk vurdering av vandringsløsning nå må denne ta utgangspunkt i dagens vannføringsregime ettersom det ikke er opp til Statkraft å beslutte framtidig vannføringsregime.

For å kunne vurdere nytten av å installere en vandringsløsning mener Statkraft at det må foreligge

- a) en beskrivelse av hvilket mål fylkesmannen har for tiltaket
- b) en beskrivelse av hva som forventes av økt ungfiskproduksjon etter tiltaket

Basert på dette kan en vurdering vise om etablering av fiskepassasje vil bidra til å nå miljøforvaltningens mål på den mest kostnadseffektive måten. Statkraft mener at vurderingen NVE har bedt om er tilstrekkelig og at det ikke bør foretas en ytterligere utredning nå.

2. Kartlegging av gytegroper eller gytefisk

Telling av gytefisk og gytegroper kan gi viktig informasjon om gytebestanden og geografisk fordeling. Fremskaffing av sikre data har vært krevende, og for Statkraft er det vesentlig at slike undersøkelser gjennomføres i samsvar med anerkjent metodikk, av kompetent personell og slik at data for ulike år kan sammenlignes.

Dersom fylkesmannen utsteder et pålegg, vil Statkraft forespørre anerkjente leverandører og be disse beskrive sitt anbefalte overvåkningsopplegg. Løsningsforslagene mhp kartlegging av gytegroper eller telling av gytefisk vil bli diskutert med fylkesmannen før oppdrag blir tildelt.

3. Kartlegging av ungfisk, inkludert genetiske analyser som viser andel storørretunger

Statkraft mener at det er riktig å videreføre dagens overvåkningsprogram for ungfisk.

Når det gjelder forslag om genetiske analyser av storørret / ørret ser Statkraft at det er metodiske utfordringer knyttet til å avgjøre hvorvidt enkeltindivider tilhører storørret eller ikke, fordi grupperinger av populasjoner er basert på frekvensforekomst av alleler, se f.eks. sammendrag NINA rapport 1050 (Kråbøl et.al. 2015). Denne undersøkelsen viste en klar romlig strukturering av ørret fra de ulike innsamlingsområdene i Bandak, men materialet fra Tokkeåi er basert på kun to innsamlingsområder; øvre og nedre del av Tokkeåi. En

nærmere genetisk analyse av strukturering av ørret fra Tokkeåi og med større oppløsning må derfor vurderes og ligge til grunn for fremtidig overvåkning og tiltak.

Ved eventuell gjennomføring av en genetisk kartlegging, mener Statkraft at det også bør gjøres en vurdering av hvorvidt bestanden skal karakteriseres som kritisk truet og hvor mange gytefisk som trengs i en levedyktig størørrettbestand. Vi foreslår at det blir gjennomført en mer omfattende genetisk kartlegging for å få sikrere kunnskap om størørrettbestanden. En slik analyse bør derfor utvides (geografisk og tematisk) og Statkraft bør være én av flere parter i en slik undersøkelse.

Med vennlig hilsen
for Statkraft Energi AS

Per Are Hellebust
regiondirektør

Kopi:

Miljødirektoratet

NVE

Tokke kommune

Bandak Fiskelag

Tokke Jeger- og fiskeforening

post@miljodir.no

nve@nve.no

postmottak@tokke.kommune.no

leder Ove Kjell Huvestad,

Talleiv Huvestads veg 119, 3880 Dalen

kontaktperson Jørund Håvard Askje,

jorund@treungen-rekneskap.no

